

КОРМОВИРОБНИЧИЙ ПІДКОМПЛЕКС – ОСНОВА РОЗВИТКУ РИНКУ КОРМОВИХ РЕСУРСІВ

І.Т. Кішак

Головне управління сільського господарства і продовольства Миколаївської
облдержадміністрації

О.К. Бітлян

Миколаївський державний університет ім.В.О. Сухомлинського

Наведено результати аналізу діяльності та ролі кормовиробничого підкомплексу в частині формування ринку кормових ресурсів у контексті його виробничо-економічній складовій АПК і суспільно-соціальної значущості на прикладі Миколаївської області у 2000-2004 роках

кормовиробництво, кормові ресурси, ефективність, порівняльний аналіз

Світове кормовиробництво є досить складною і багатогранною галуззю аграрного виробництва, ефективне ведення якої на науковій основі охоплює організаційні, технологічно-технічні, економічні, соціальні та інші аспекти господарської діяльності. Ця галузь, з одного боку, охоплює біологічні та технологічні процеси, з іншого - через продукцію тваринництва безпосередньо впливає на економічну стабільність держави та є головним чинником формування її продовольчої безпеки, що в загальнолюдському розумінні та осмисленні має соціальне значення. Як об'єкт матеріальної сфери і результат суспільно-історичної діяльності людства кормовиробництво – це цілісна система, в якій біологічні, хімічні, технічні, технологічні складові зумовлені біологічною та життєвою необхідністю тварин у кормах, людини у природній потребі в якісних продуктах харчування, забезпеченні розумового та фізичного розвитку особистостей, суспільства в цілому та при формуванні матеріальних і соціальних ресурсів утворюють нерозривну єдність.

Проблема кормовиробництва до останнього часу в наукових публікаціях економістів, за винятком В.П.Долинського, в теоретичному осмисленні та методологічному обґрунтуванні була поза увагою і залишалася "білою плямою". Основним предметом дослідження біологів, біохіміків, фізіологів, зоотехніків і ветеринарних лікарів власне були споживчі якості та характеристики кормів. Окремі результати наукових досліджень у сфері ринку кормів об'єктивно віддзеркалюють недостатність уваги щодо вивчення питання ефективного виробництва та реалізації кормів як товарної продукції, інерційність підходу до розгляду кормовиробництва як виробничо-економічної складової АПК. Разом з тим, вони привертають увагу до того, що труднощі в реалізації ринкових реформ пов'язані з особливостями менталітетної свідомості сільського населення, практичною та психологічною неготовністю керівників сільгосп-підприємств, суміжних та комбікормових заводів до формування ринку кормів та його розвитку у тісному зв'язку з суспільно-економічною значимістю, що і обумовило мету дослідження.

Матеріали і методи досліджень. Інформаційну базу дослідження формують статистичні та аналітико-інформаційні матеріали Державного комітету статистики України, головного управління статистики у Миколаївській області, наукові праці вітчизняних вчених та власні дослідження. Дослідження проведено на підставі сучасних абстрактно-логічних і монографічних методів та економіко-аналітичного аналізу.

Результати дослідження. Ринок кормів опосередковано через галузь тваринництва проявляється при вирішенні глобальних проблем людства – забезпечення виробництва та формування необхідних обсягів і якості продовольства; зняття демографічної кризи, відновлення природних ресурсів, сприяння інтеграції внутрішніх і зовнішньоекономічних міждержавних зв'язків. За умови стабільних економіко-виробничих відносин кормовиробничій галузі характерні високі темпи розвитку у напрямі забезпечення тваринництва всіма видами повноцінних кормів, ефективного використання економіко-виробничого потенціалу регіонів, впровадження досягнень науки та технічного забезпечення виробництва, перетворюючись при цьому в різновидність індустріальної праці. У міру вдосконалення і розвитку ринкових відносин розвиваються та вдосконалюються форми виробництва і використання кормів як товарної продукції. З точки зору фізіології корми розглядаються як продукти, що забезпечують потребу тварин (птиці, риби) у поживних та біологічно активних речовинах, в економічному плані – як предмет продуктивно-грошових відносин.

Кормовиробничий підкомплекс, як виробничо-економічна складова сфери АПК, на основі засобів виробництва у взаємозв'язку з партнерами аграрного комплексу своєю діяльністю забезпечує зростання продуктивності сільськогосподарських тварин, нарощування обсягів продукції, зниження собівартості та підвищення ефективності її виробництва. Це, в свою чергу, дає можливість вести розширене відтворення, ефективно впроваджувати перспективні технології, досягнення науки, раціонально використовувати економіко-виробничий та ресурсний потенціал підприємства. Зазначена складова характеризується наявністю закономірних зв'язків і відносин у процесі виробничих відносин із виробництва кормів. У ринковому середовищі ефективність виробничо-економічної складової є провідною, оскільки від неї залежить успіх та перспективи розвитку підприємництва, його конкурентоспроможність, освоєння та утримання ринку певного виду кормів. На підставі зазначеного вважається, що кормовиробничий підкомплекс – це високотехнологічна галузь АПК, яка на основі дії економічних законів, організаційно-економічних механізмів та матеріальних і людських ресурсів своєю діяльністю забезпечує в технологічному плані виробництво кормів та сировини для їх виготовлення, в організаційно-економічному – формування ринку кормів і є головною складовою ефективного розвитку тваринницької галузі.

Сучасна ситуація свідчить, що при прогнозованому щорічному зростанні поголів'я птиці та свиней в Україні потреба в повноцінних кормах буде зростати на 15-20 % щорічно. Це обумовлено тим, що перспективи розвитку вітчизняної кормової індустрії безпосередньо залежать від загального стану тваринництва, розвиток якого в 2004-2006 роках почав набувати позитивних тенденцій росту за рахунок залучення інвестицій.

Кормовиробництво в системі економічних відносин агропромислового комплексу пов'язане з продуктивним та усталеним використанням ресурсів (природних, вироблених, людських і соціальних) у просторовому й часовому вимірах. Усталеність є функцією від того, як ці ресурси використовуються протягом часу і залежить від рівня технологій, кон'юнктури ринків та інших факторів. Усталене використання кормових ресурсів в економічному плані безпосередньо впливає на стан продовольчої безпеки, оскільки остання залежить від тваринницької, рослинницької та переробних галузей, рівня та способів використання ними відповідних ресурсів при

виробництві та обміні, генерації доходів, споживанні та інвестуванні на підставі залучення інструментів та важелів економічної сфери (рис.).

Із доступних літературних джерел встановлено, що вперше поняття "кормові ресурси" без його визначення застосовано І.О. Бондарчуком у 1991 році [1]. З нашої точки зору кормові ресурси - це запаси чого-небудь кормового призначення, які можна використати в разі потреби та засоби якими можна скористатися у разі необхідності. Кормові засоби – натуральні і синтетичні продукти, які за своїм хімічним складом мають потенційну поживну цінність і можуть бути використанні для виготовлення кормів і при цьому негативно не впливають на організм (харчові відходи, відходи боєн, інкубації тощо). Під загальноприйнятим слід розуміти, що корми - це продукти рослинного, тваринного та мікробіологічного походження, спеціально вирощенні або виготовленні, при необхідності відповідно підготовлені, фізіологічно допустимі і використовуються для годівлі тварин у доступній і в засвоюваній формі містять поживні та біологічно активні речовини, енергію та не шкодять здоров'ю тварин і є основою виробництва організмом генетично обумовленої якісної продукції.

З точки зору аналізу та оцінки агрономічних та зоотехнічних аспектів, які формують кормову базу, економіко-організаційний аспект не має такої тривалої історії розвитку як два попередні. Як свідчить аналіз літературних джерел, з проблеми становлення науки з цим аспектом відбувається упродовж останніх 30 років. Поділяючи думку науковців [2], до його внутрішньої структури слід включати низки заходів, спрямованих на оптимальне виробництво й використання кормів, іншими словами - формування ринку кормів. По-перше, це розрахунок і планування виробництва кормів різних таксономічних рівнів, починаючи від окремо взятих суб'єктів господарювання до регіону і далі до держави в цілому. По-друге, це розробка чіткої системи заходів, включаючи техніко-економічний розрахунок і техніко-економічні обґрунтування з інтенсифікації кормовиробництва. По-третє, це пошук шляхів скорочення матеріальних і трудових затрат на виробництво кормів і зниження їх собівартості. По-четверте, це вибір у конкретних умовах господарювання найефективніших кормів відповідно до видового складу і чисельності поголів'я худоби і птиці. По-п'яте, це рівень організації заготівель і використання кормів в умовах ринкової економіки.

Для підтвердження зазначеного проаналізовано результати економіко-виробничої діяльності сільгосппідприємств за 2004 рік у порівнянні з 2000 роком (табл. 1). Встановлено, що за цей період зберігається тенденція скорочення площ під сіяними кормовими культурами як у цілому в Україні, так і в Миколаївській області. При цьому вихід кормів із кормових площ у 2000 році по державі становив 1,34 тис.т корм. од/га, у 2004 – 1,58 тис.т корм.од/га; в Миколаївській області - відповідно 1,05 та 1,63 тис.т корм. од/га. Фактичні витрати кормів з розрахунку на 1 умовну голову практично в 1,5 – 1,7 раза перевищують аналогічні показники заготівлі кормів як у державі, так і в Миколаївській обл.

При цьому порівняльний аналіз якісних показників продуктивності худоби свідчить про їх певне зростання у 2004 році проти 2000 року, зокрема молока на 28,0 – 52,0 %, середньодобових приростів живої маси з 36 % більше ніж у 2 рази, яйценоскості птиці - на 10 %.

Економічна сутність ролі кормів у виробництві продукції тваринництва полягає в тому, що починаючи з 2000 року в усіх витратах галузі корми становили 52-55 %, а у витратах, які включені до собівартості продукції, - 71,7-72,5 %. Частка вартості кормів у собівартості молока досягає 40-60 %, м'ясного скотарства - 65-75 %, свинини - 65-70 %, м'яса птиці - 70-75 %, яєць - 50-65 %.

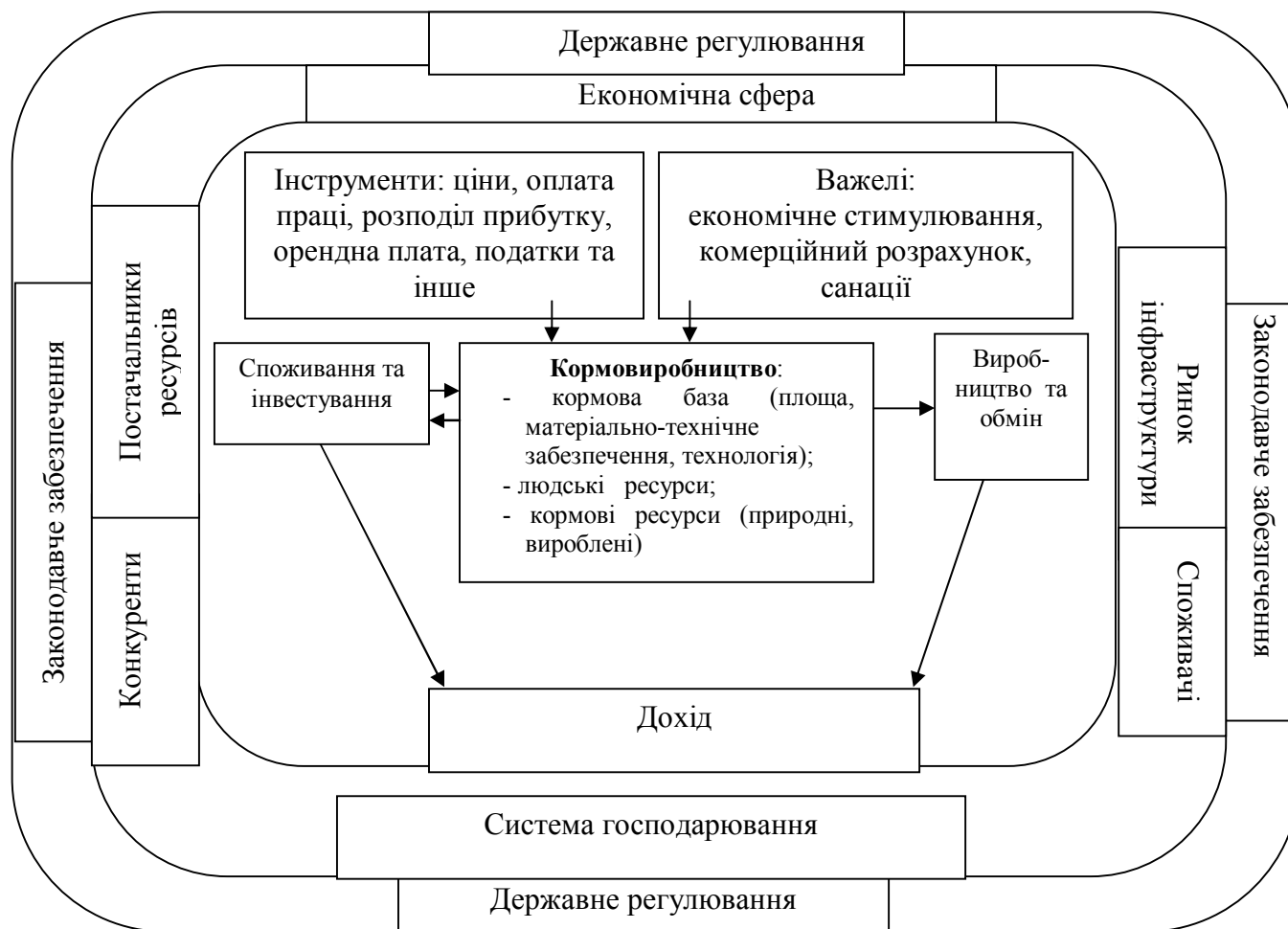

Рис. Місце кормовиробництва в економічних відносинах

Це свідчить, що корми були і залишаються економічною основою розвитку цих галузей, головною зв'язуючою ланкою між різноманітним рослинним та тваринним світом, забезпечують надходження для людини продуктів тваринного походження [4]. Зазначене підтверджується тим, що питома вага кормів у виробництві 1 центнера молока в сільгосп підприємствах Жовтневого району Миколаївської області у 2004 році становила 45,4-64,2 %, приросту живої маси: великої рогатої худоби – 54,4-64,7 %, свиней – 44,7-61,9 %, відповідно в господарствах Баштанського району: 30,4-42,0 %; 47,8-63,0 % та 39,0-72,1 % .

1.Основні показники виробництва і використання кормів та ефективності тваринництва

Показники	2000 р.		2004 р.		2004 р у % до 2000 р.	
	Україна	Миколаївська обл.	Україна	Миколаївська обл.	Україна	Миколаївська обл.
Площа льськогосподарських угідь, млн.га	41,8	2,0	41,7	2,0	100,0	100,0
у т.ч. під сіяними кормовими культурами	7,1	0,2	4,2	0,1	60,0	50,0
в % до с/г угідь	16,9	10,0	11,1	5,0	-	-
Заготовлено кормів всіх видів всього, тис.т корм.од	9520,5	209,5	6637,7	162,1	70,0	78,0
на 1 умовну голову, ц.корм.од	17,7	18,7	18,2	18,2	103,0	100,0
Витрати кормів, ц корм.од на:						
- 1 ц приросту живої маси ВРХ	16,7	14,1	14,3	16,4	86,0	117,0
у т.ч. концентрованих	2,2	1,9	2,6	2,7	119,0	143,0
- 1 ц приросту живої маси свиней	17,9	20,4	9,7	12,8	55,0	63,0
у т.ч. концентрованих	13,4	16,3	8,1	10,5	61,0	65,0
- 1 ц молока	1,6	1,5	1,4	1,3	88,0	87,0
у т.ч. концентрованих	0,2	0,2	0,2	0,2	100,0	100,0
- на 1 умовну голову	25,5	32,3	28,5	30,1	112,0	94,0
у т.ч. концентрованих	6,7	10,6	11,8	13,7	177,0	130,0
Продуктивність худоби і птиці:						
- надій молока на 1 корову, кг	1588	1241	2025	1887	128,0	152,0
- середньодобові прирости, г :						
великої рогатої худоби	255	216	247	323	130,0	150,0
свиней	120	102	242	202	в 2 р.б.	в 1,9 р.б.
- яйценоскість курей, шт яєць	213	175	206	191	97,0	110,0
Собівартість 1 ц грн/ц:						
- приросту живої маси ВРХ	599,9	730,4	966,4	750,6	117,0	103,0
- приросту живої маси свиней	803,5	904,3	725,9	874,4	91,0	97,0
- молока	58,1	68,5	71,5	78,4	121,0	115,0
- яєць, грн за 1000 шт	169,3	213,8	182,8	160,3	108,0	86,0
Ціна реалізації 1 ц, грн/ц						
- яловичини	214,8	185,9	413,3	362,3	193,0	195,0
- свинини	330,9	292,2	666,6	633,7	в 2 р.б.	в 2 р.б.
- молока	54,2	51,1	77,8	77,3	144,0	152,0
- яєць, грн за 1000 шт	192,8	186,3	234,6	231,4	122,0	125,0
Рівень рентабельності, %						
- яловичини	-42,3	-53,0	-35,8	-46,0		
- свинини	-44,3	-56,5	-14,4	-26,8		
- молока	-5,5	-25,1	-0,4	-11,2		
- яєць	10,6	-6,0	15,2	31,5		

Особливістю кормовиробництва є те, що воно практично побутує в усіх сферах агропромислового комплексу, включає функції властиві кожній з них та відповідно впливає на формування економіки АПК. Із перетворенням кормовиробництва у самостійну галузь АПК відбувається і істотна його структурна зміна. Корми, що виробляються (грубі, соковиті, зелені, комбіновані) з проміжного продукту тваринницької галузі, трансформуються в кінцевий продукт. Тут вони неминуче приймають форму товару. У цих умовах субгалузь другої сфери АПК перетворюється в галузь першої сфери. Це в свою чергу вимагає зміни в підходах до розвитку науки і техніки, створює якісно нові джерела одержання ресурсів на інтенсифікацію галузі. Про фактичні витрати сільськогосподарськими підприємствами кормів у грошовому виразі на виробництво тваринницької продукції у Миколаївській області у 2001-2004 роках свідчать матеріали табл.2.

Дослідженнями встановлено, що протягом 2001-2004 років характерна тенденція зростання витрат коштів у сільгосппідприємствах Миколаївської області на придбання кормів, зокрема на 21 % у 2004 році у порівнянні з 2003 роком (табл.2). При цьому питома вага покупних кормів до всіх кормів становить 13-33 %. У структурі виробничої собівартості тваринницької продукції вартість кормів займає 50-56 %. Питома вага доходу від її реалізації до загальної суми доходу становить 9-12 % [3].

2. Витрати кормів на виробництво тваринницької продукції у Миколаївській області (тис.грн)

Показники	Рік				2004 р. у % до 2003 р.
	2001	2002	2003	2004	
Корми, всього	79046,5	81956,1	68108,6	63789,7	94
з них покупні	10530,4	13864,7	17759,9	21517,8	121
Виробнича собівартість тваринницької продукції	156069,8	154932,6	122502,7	313526,8	в 2,5 раза більше
Дохід від реалізації тваринницької продукції	99632,5	86433,6	83285,7	89133,2	106
Виробнича собівартість всіх видів сільськогосподарської продукції	823942,1	768399,2	523636,0	634605,1	121
Дохід від реалізації всіх видів сільськогосподарської продукції	823455,6	754227,9	790138,6	903762,4	114

У балансі основних видів сільськогосподарської продукції, виробленої в Миколаївській області у 2004 році, значний інтерес представляє питання питомої ваги виробництва кормів до загального виробництва аграрної продукції. Зокрема, з суми наявних на початок року, вироблених та куплених зернових та зернобобових культур їх витрати становлять 81,5 %, у т.ч. на годівлю худоби - 40,0 %, що дорівнює лише 3,3 % до загальної кількості. Із загальної кількості зернових та бобових культур (46,6 тис.т) на годівлю худоби витрачено пшениці – 34,1 %, кукурудзи (зерно) – 26,6 %, ячменю – 31,1 %, вівса – 4,5 %. З усіх наявних на початок року, вироблених і куплених комбікормів, їх витрати становлять 95,9 %, у т.ч. на годівлю худоби та птиці – 98,6 %, реалізація за межі області - 1,0 %. Із переданих на переробку 53,8 тис.т зернових та зернобобових культур виготовлено 15,1 тис.т (28,1 %) комбікормів

(кормосуміші, гранули). Із загальної кількості витрачених сіна, силосу та сінажу їх реалізація відповідно становить: 36,3 %; 14,6 % та 9,5 %; згодовано худобі, відповідно: 58,4 %, 81,2 % та 85,7 % при цьому залишок на кінець року становив: сіна – 42,5 %, силосу всіх видів – 50,0 %, сінажу – 60,3 % до наявних на початок року, вироблених та куплених у 2004 році.

Висновки:

1. Кормовиробничий підкомплекс – це високотехнологічна галузь АПК, яка на основі дії економічних законів, організаційно-економічних механізмів та матеріальних і людських ресурсів своєю діяльністю забезпечує в технологічному плані виробництво кормів і сировини для їх виготовлення, в організаційно-економічному – формування ринку кормів і є головною складовою ефективного розвитку тваринницької галузі.

2. Ринок кормових ресурсів існує та поступово починає функціонувати за вимогами ринкової економіки і при цьому органічно поєднується з іншими ринками агропромислової продукції. Ринок кормів - це система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами у процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання кормів на засадах вільної конкуренції, вибору напрямів їх реалізації та визначення ціни, а також державного контролю за якістю кормів та їх зберіганням.

Бібліографічний список

1. Бондарчук І.О. Корми - основа збільшення продукції тваринництва // Знання. - №3. -1991. -Серія 9. – 32 с.
2. Долинський В.П. Організаційно-економічна реструктуризація кормовиробництва в Україні: Дис. ... д-ра екон.наук: 08.07.02 //Національний аграрний ун-т. –К.: 1997. -363 с.
3. Кішак І.Т. Становлення та ефективне функціонування ринку кормових ресурсів. –Миколаїв: ІПОН, 2004. –280 с.
4. Побережна А.А. Розвиток кормовиробництва в період реформування агропромислового комплексу // Економіка АПК. - 2002. - №12. - С.80-84.

КОРМОПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОДКОМПЛЕКС – ОСНОВА РАЗВИТИЯ РЫНКА КОРМОВЫХ РЕСУРСОВ

И.Т.Кишак, Главное управление сельского хозяйства и продовольствия Николаевской
облгосадминистрации

О.К. Битлян, Николаевский государственный университет им. В.О.Сухомлинского

*Представлены результаты анализа деятельности и роли
кормопроизводственного подкомплекса в части формирования рынка кормовых ресурсов в
контексте его производственно-экономической составной АПК и общественно-социальной
значимости на примере Николаевской области в 2000-2004 годах.*

SUBCOMPLEX OF FODDER INDUSTRY AS A BASIS OF DEVELOPMENT OF FODDER RESOURCES MARKET

I.T. Kischak, engineering sciences candidate, associate professor.

Agriculture and food headquarter of Mykolaiv Regional Administration.

A.K. Bitlyan, assistant lecturer of V.O. Suhomlinskiy Mykolaiv state university.

*There are performed results of analysis of fodder industry subcomplex activity and its role in
formation of fodder resources market within its industrial-economical component in Agriculture-
Industrial Complex and its social importance Mykoliav oblast in 2000 -2004 is taken as an example.*